

Александра Терзић, научни сарадник

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд, Србија, е-mail: a.terzic@gi.sanu.ac.rs

Никола Димитров, редовни професор

Факултет за туризам и пословну логистику, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Македонија, е-mail: nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Билјана Петревска, ванредни професор

Факултет за туризам и пословну логистику, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Македонија, е-mail: biljana.petrovska@ugd.edu.mk

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА ТРАДИЦИОНАЛНИХ РУРАЛНИХ КУЋА/ЦЕЛИНА: РИЗИЦИ И МОГУЋНОСТИ У СРБИЈИ И МАКЕДОНИЈИ

Апстракт

Туризам се види као просперитетна активност, производна алтернатива, која обезбеђује одређене економске и функционалне добити у смислу успоравања постојећих негативних процеса у руралним просторима. Када је у питању креирање атрактивне туристичке понуде руралних простора, долази до неизбежних промена у смислу адаптације и комодификације традиционалних начина живота, природног окружења и амбијенталних вредности традиционалног села. Питањима којима ћемо се бавити тичу се опште присутног проблема непоштовања, слабе заштите и деструције традиционалне сеоске архитектуре. У смислу разматрања реалних туристичких потенцијала и коришћења таквих вредних простора и наслеђа, посебан опрез је неопходан. Србија и Македонија поседују богату народну културу, која се рефлектује у различитим архитектонским стиловима, а одликује сличностима у погледу историјског развоја, уметничког израза, друштвених и економских аспеката, питањима очувања и заштите, као и афирмисања туристичких потенцијала такође. Одлука да се оцене потенцијали традиционалних руралних целина и кућа за туристички развој, базира се на чињеници да чак иако су званично проглашене културним добрима од националног значаја, овом типу архитектонског наслеђа недостаје јавна брига и заштита, као и адекватна функција. Из тог разлога, спровешћемо анализу туристичких вредности неколико репрезентативних руралних целина са подручја Србије и Македоније и указати на постојање конкретних ризика и потенцијала које треба размотрити у процесу туристичког развоја.

Кључне речи: рурални простори, народна архитектура, туризам, валоризација, ризици.

Aleksandra Terzic, Research Associate

Geographical Institute "Jovan Cvijic" of Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia, e-mail: a.terzic@gi.sanu.ac.rs

Nikola Dimitrov, Full Professor

Faculty of tourism and business logistics, University "Goce Delcev", Štip, Republic of Macedonia, e-mail: nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Biljana Petrevska, Associate Professor

Faculty of tourism and business logistics, University "Goce Delcev", Štip, Republic of Macedonia, e-mail: biljana.petrevska@ugd.edu.mk

TOURISM VALORIZATION OF TRADITIONAL RURAL HOUSE /COMPLEX: RISKS AND POTENTIALS IN SERBIA AND MACEDONIA

Abstract

Tourism is foreseen as a prospering activity, a productive alternative, providing some economic and functionality contribution in order to slow down the obstructive process evident in rural spaces. When it comes to the creation of attractive tourist offer within rural areas, the inevitable changes occur in terms of adaptation as well as commodification of traditional ways of life, of natural environment and ambience of the traditional village. The issue we address is based on consideration of the finding that vernacular architecture within rural spaces is underappreciated, unprotected and eventually left to total destruction. In terms of tourist potentials and use of such valuable spaces and heritage, special caution is needed. Serbia and Macedonia have rich vernacular heritage, reflected in different rural architectural styles, with great number of similarities in terms of historical development, artistic expressions, social and economic issues, preservation and protection, and tourism potentials as well. The general choice to evaluate traditional rural complexes and houses for tourist purposes is based on the opinion that even though officially proclaimed to be unique and valuable heritage assets, traditional rural architecture, still lacks the public care and protection, as well as the proper functional use. Therefore we will conduct the tourism valorization of several representative rural complexes within Serbia and Macedonia in order to indicate common risks and potentials to be addressed in the process of tourism development.

Keywords: rural areas, vernacular architecture, tourism, evaluation, risks

Увод

Интегрални модел развоја руралног туризма узима у обзир разноврсну ресурсну основу, културолошку, друштвену, природну и економску, њихово коришћење и улогу локалних актера како би се истражили ефективни методи за промоцију туризма као дела стратегије развоја руралних простора. Иако је сеоски туризам препознат у бројним националним стратегијама развоја још 1970-их година, његов значај се још више истиче почетком 90-их година, када су преферни рурални простори изложени интензивном економском реструктурирању, као део транзиционих процеса. Туризам је виђен као алтернатива која би потпомогла смањење разлике у структури прихода традиционалних пољопривредних домаћинстава и смањењу негативних социо-демографских процеса евидентних у руралним подручјима, што је и идентификовано у бројним стратешким документима међународних организација¹. Атрактивно природно окружење и постојање културних атракција веома је значајна компонента и основа за туристички развој руралних простора, обзиром да су бројне студије указале на чињеницу да туристичке атракције имају централну улогу у туристичком систему и креирању одређеног ланца вредности.²³ Обзиром да су „периферни рурални простори превасходно чувари старих начина живота и културе који одговарају постмоденој потражи за противотровом аномије урбаног начина живота, њихови ресурси укључују мале градове и села, обично од архитектонског значаја, што погодује развоју културних и малопродајних услуга везаних за туризам“⁴.

Значај објеката народне архитектуре у руралним просторима је изузетан са културолошког, али и туристичког аспекта. „Путник који се дуже време задржао у планинама, пустим и без трагова људског рада и живота, осети радост када силазећи у долине наиђе на прве куће, расејане или збијене. У том тренутку му је најјасније колико куће доприносе изгледу предела. А тај утисак је другачији кад се са високих динарских планина силази према Јадранском мору, у област камене куће, него кад се са истих планина силази према Сави и Дунаву у област дрвене куће, или још ниже у област панонске куће од набоја“⁵. Традиције које су се следиле у народном градитељству засноване су на искуствима, одликама рељефа, климатским одликама подручја, расположивим ресурсима и заједништву локалне заједнице. Самим тим, овакве грађевине су у великој мери у складу са својим непосредним окружењем⁶. Иако су ове грађевине уобичајено биле мале и једноставне, њихова функционалност, усклађеност са природом и уметничка стилизација допринела је њиховој репрезентативности. Ова врста културног наслеђа пружа директну везу и увид у начине живота и рада претходних генерација, а материјали и занатска вештина која се огледа у зградама, капијама и зидовима сведочанство су генијалности наших предака у искоришћавању расположивих ресурса на најбољи начин. Препознавањем вредности овог наслеђа, можемо поштовати и очувати сећање на један одрживији начин живота него што је то случај у данашње време⁷.

Туристичке вредности руралних амбијенталних целина у Србији и Македонији – упоредна анализа

Обзиром да су рурални простори у Србији и Македонији доминанти, обзиром да у обе државе заузимају око 85% националних територија, у бројним стратешким документима препознати су као простори са потенцијалом за туристички развој. Управо из разлога што су препознати као простори изузетних пејзажних одлика, својеврсне еколошке оазе, утврде традиционалне културе и мулти-етничких културолошких обележја рурални простори имају туристичку перспективу у националним оквирима⁸. Природно окружење, пејзаж руралних простора, обогаћен је објектима народне архитектуре, било да су они стамбеног, привредног или јавног карактера. Народна архитектура део је културног комплекса Балканског полуострва и као таква има своје аутохтоне особине. Ипак, установљено је да карактеристике објеката народне архитектуре руралних области Македоније и јужних и југоисточних делова Србије деле одређене сличности, превасходно због заједничких карактеристика локалног окружења, климатских утицаја, етнолошких карактеристика и културних утицаја, традиција градње и доступних грађевинских материјала, али и економских прилика⁹.

У Србији непокретна културна баштина броји укупно 2536 евидентираних објеката. Међу њима је 2,192 споменика културе (253 су објекти народне архитектуре), 77 просторних културно-историјских целина (12 су руралне целине), и 77 знаменитих места, од којих два имају рурална обележја: спомен парк у Тршићу и Бранковина. Од тога је 782 категорисаних културних добара, налази се и незнатан број објеката народне архитектуре (9,7%), 16 од изузетног националног значаја (7% у градским срединама) и 60 од великог националног значаја (20% у градским срединама)¹⁰. Препознавајући значај овог типа културног наслеђа, Републички завод за заштиту споменика културе покренуо је 2003. године пројекат „Атлас народног градитељства“ са циљем евидентације најрепрезентативнијих објеката овог типа у Србији. До сада је евидентирано укупно 436 објеката народне архитектуре на простору 13 општина, међу којима је 256 стамбених објеката (кућа, гостинска кућа, вајат, чардак), 37 привредних објеката (амбар, воденица, млекара, штала, кош, клета, качара, пивница, плевња), као и 92 надгробна споменика и 49 култних места. У Македонији, од 1,235 објеката колико се налази на списку непокретне културне баштине (1013 споменика културе, 51 просторна културно-историјска целина, 114 археолошких налазишта и 57 знаменитих места)¹¹, 425 су куће, међу којима 310 градских, а 115 сеоских кућа. Притом, највећи број заштићених сеоских кућа налази се у селима: Галичник (60), Ново село, Штип (12), Вевчани (11), Јанче (8), Железнец (комплекс од 5 кућа), Кичиница (комплекс од 5 кућа), Горно Врановци и Вељуса (по 3), Ростуша, Битуше, Маловишта, Богомила, Чучер Сандево, Болно, Белчишта и Јанковец (по 1). И у Србији, и у Македонији наведени објекти су заштићени законом, имају посебан статус и изузетан културни, научни и образовни значај, а поједини комплекси су нашли и своје место у туристичкој понуди.

У Србији, процес креирања спомен-паркова и музеја на отвореном потиче из 1980-их година, када свој визуелни изглед и едукативно-културолошки аспект етно парк у Купинову (1977/1991), Старо Село Сирогојно (1979), Неготинске пивнице (Рајачке и Рогљевске, 1983), етно-комплекс Тршић (1933/1987), етно село Бистрица (1982/1987), имање Визић у Бегечу (1974/1991) и други. Туристички сектор уочи значај ових објеката те је све чешћа експлоатација естетике и значаја „народног“ или „етно“ имиџа у формирању нових туристичких дестинација. Недуго потом, почетком 2000-их, отпочиње туристички бум тзв. етно-туристичких комплекса, подижу се „Дрвенград“ на Међавнику (2004), етно-парк „Терзића авлија“ у Злакуси (2005), етно-село „Моравски конаци“ код Велике Плане (2007), етно-село „Дивљаковац“ код Аранђеловца (2008), етно-село „Бели камен“ код Прокупља (2015), етно комплекс „Нишавска долина“ код Пирота (2016), а овај тренд се и даље наставља.

У Македонији, процес креирања етно-комплекса који се користе у туристичке сврхе отпочиње са етно селом „Куратица“ код Охрида (2008), затим се подрижу етно село „Тимчевски“ код Куманова (2011), етно село „Долија“ у Кучкову код Скопља (2014), комплекс „Кораб“ Трница у Маврово - Ростуша (2015), етно село „Лесново“ код Пробиштипа (2016), итд. Посебно се истиче етно комплекс „Македонско село“ у селу Горно Нерези код Скопља (2016) који представља још један савремени приступ, при чему се у оквиру комплекса налази 12 новоизграђених кућа у традиционалном духу аутентичних македонских стилова, карактеристичне за сваки од различитих крајева Македоније. Комплекс је функционисао у периоду 2016-2018. године. Притом је евидентно да код наведених комплекса туристички и забавни карактер превазилази културолошки, где је естетика амбијента и функционалност простора, те доступност туристичких садржаја кључна. Са друге стране постоје села које са неколико становника једва функционишу, али имају препознатливе туристичке потенцијале, па настоји се да се заштите као посебна „рурална амбијентална целина“ (музеј на отвореном). Такви примери су „Камено село“ Гостуша на обронцима Старе планине у Србији, и село Галичник у оквирима националног парка Маврово у Македонији који уживају одређени статус заштите. Да су културолошки и туристички значај руралних простора у нераскидивој вези сведоче и примери о комплексу Неготинских пивница (Рајачке, Рогљевске и у мањој мери Штубичке пивнице), винско село Гудурица (Вршац), пољане и винарије Александровачке жупе, новоосновано винско село Малча код Ниша у Србији, као и виноградарска села Долни Дисан са винарницу „Венец“, Тимјаник са винарницу „Сарафов“, Градско са винарницу „Стоби“ у Македонији. Иако виноградарски објекти увелико развијају вински туризам управо због свог амбијенталног и културног значаја, пун ефекат изостаје услед негативних демографских процеса, лоших инфраструктурних капацитета, слабе заштите и модернизације. Треба навести да је туристички значај Неготинских пивница у Србији знатно порастао услед промоције Дунава као туристичке дестинације, дефинисање винске туристичке руте и изградње међународне бициклистичке стазе Еуро-вело 6 дуж тока Дунава (2005).

Туристичка валоризација руралних амбијенталних целина

Туристичка валоризација сматра се индикативним методом у одређивању вредности и значаја одређеног културног добра и његових садржаја, и кључан је део процеса креирања стратешких планова туристичког развоја дестинације. Рурални туризам се у великој мери заснива на традиционалним вредностима и специфичној симбиози природног и антропогеног амбијента, па се и принципи за вредновање руралних целина базира се на постулатима одрживог развоја. Теоретска база туристичке валоризације културних добара¹² и принципе одрживог развоја туристичких дестинација¹³. Модели који се сугеришу обично се базирају на два основна сектора: туристички сектор и сектор управљања културним добрима, док се новији модели фокусирају се на оцену интерних и екстерних потенцијала дестинације, али се базирају на истим индикаторима¹⁴. Ипак, овим моделима недостају аспекти који се тичу локалне заједнице, а који се сматрају кључним питањима одрживог развоја туризма у руралним просторима¹⁵. Физичко стање ресурса директно повезано са нивоом учешћа локалне заједнице, јер ако се наслеђе поштује, користи и њиме се управља од стране локалног становништва, има веће шансе да буде обновљено, заштићено и стављено у туристичку функцију¹⁶. Са аспекта туристичке атрактивности и потенцијала за туристички развој, кључни аспект је општа приступачност и доступност објекте народне архитектуре и руралне амбијенталне целине, као и релативна близина других атрактивних вредности у окружењу (превасходно очуваних природних и пејзажних вредности, али и културних атракција - традиционалних манифестација, знаменитих места и забавних садржаја). Лоша саобраћајна инфраструктура, екстремно периферни положај, велика удаљеност од већих градских центара и отежана доступност, у знатној мери онемогућавају како нормалан живот локалног становништва, тако и туристичку посету. Са друге стране, ови објекти су комплементарни постојећој туристичкој понуди, и до одређене мере су јединствени. Тако да је, у њиховој близини (посебно ако имају статус културних добара), апсолутно неприкладна изградња модерних капацитета (вила са базенима, спортским теренима, и слично), већ се саветује изградња у складу са традиционалним градитељским начелима, како се не би нарушила амбијентална вредност простора.

Обзиром да је у случају изабраних руралних дестинација у Србији и Македонији значај атрактивности природне средине, традиционалних амбијенталних и културолошких вредности села, као и људског фактора нераскидиво везан, те да је исти условљен бројним социо-економским детерминантама, комплексност овог метода сматра се свеобухватним приступом евалуацији реалног туристичког потенцијала и указивање на њихов реални тржишни потенцијал, уз јасно указивање на потенцијалне предности и мане, ризике и могућности, постојећег ланца вредности. Туристичка валоризација изабраних руралних целина направљена је са аспекта: (1) Туристичке атрактивности и управљања културним добрима; и (2) Интерни и екстерни потенцијал дестинације (График 1).

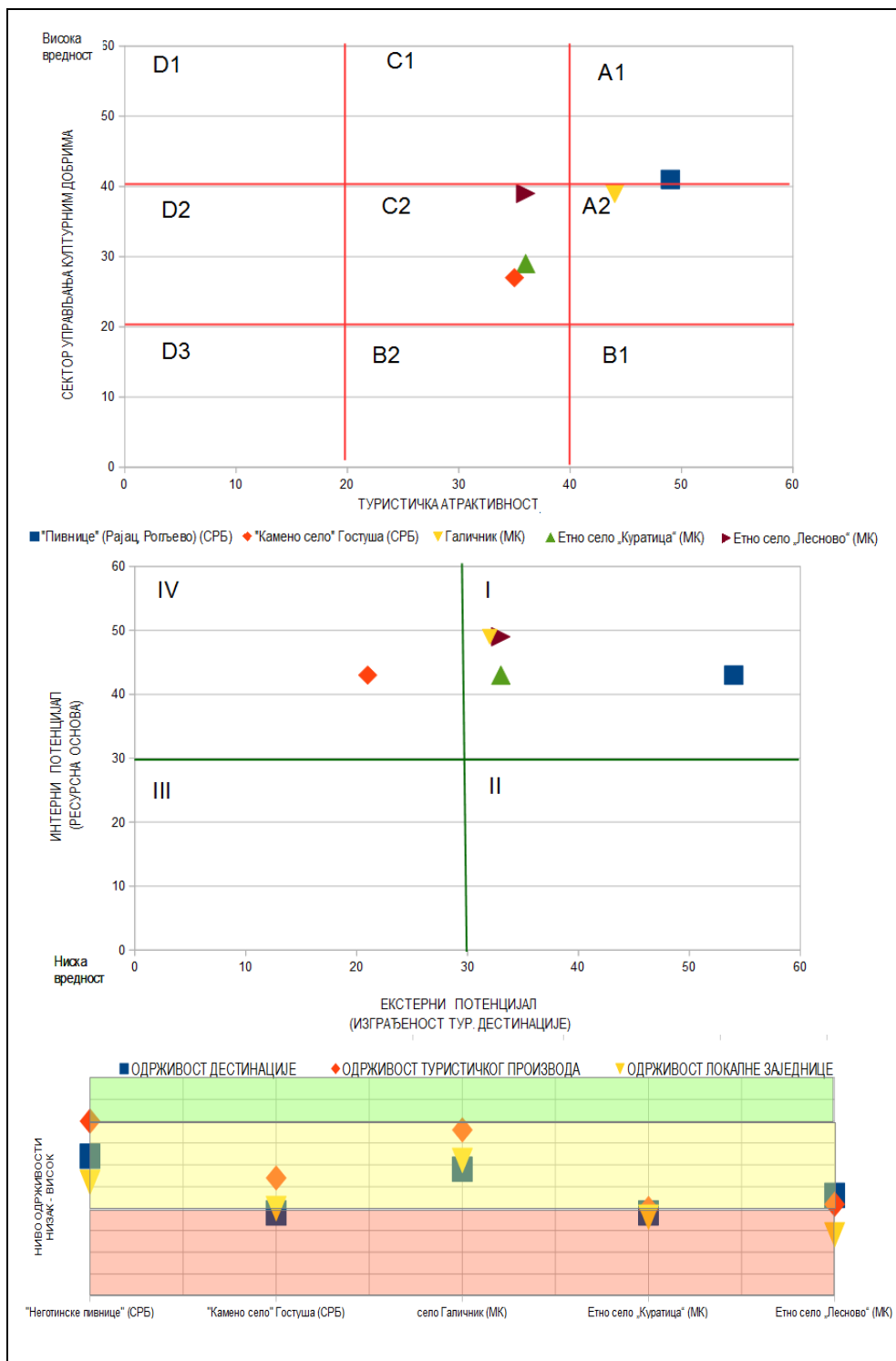

График 1: Туристичка валоризација одабраних руралних целина у Србији и Македонији и аспекти одрживости (Извор: прорачун аутора)

Оно што је уочљиво из приказаних матрица туристичке валоризације је изузетан туристички потенцијал „пивница“ у Рајцу и Рогљеву (Србија) (A1) и донекле села Галичник у Македонији (A2), док осредње вредности оба фактора (C2) имају етно села „Куратица“ и „Лесново“ у Македонији, као и „Камено село“ Гостуша у Србији. С друге стране, оцена интерних и екстерних вредности дестинација указала је да сва посматрана села, поседују изузетне интерне капацитете (ресурсна основа велике вредности), као и солидну туристичку изграђеност простора, док је слаба инфраструктурна изграђеност присутна код „Каменог села“ Гостуша. Са аспекта одрживости дестинација, висок степен угрожености имају етно село „Куратица“ и „Лесново“ у Македонији, као и „Камено село“ Гостуша у Србији, при чему је евидентан изузетно низак степен одрживости локалне заједнице и квалитета ресурса на дестинацији, док је ниво туристичке атрактивности на осредњем нивоу. Нешто виши степен одрживости туристичког производа имају Неготинске пивнице у Србији и село Галичник у Македонији захваљујући већ формираној туристичкој понуди и изграђеној инфраструктури, високом степену укључености локалне заједнице, као и интензивним маркетиншким активностима.

Ризици и перспективе

Недовољном заштитом, немаром, слабом контролом и недовољним улагањима као и пребацивањем одговорности између надлежних институција, долази до константне деструкције вредног архитектонског наслеђа. Мноштво објеката која су евидентирана културна добра од великог и изузетног националног значаја, запуштена су и девастирана. Актуелни облици заштите огледају се углавном кроз директну обнову фасада и зграда, оснивање музеја са етнографским поставкама и музеја на отвореном који излажу објекте народне архитектуре, чиме се уочава интензивирана брига о овом виду културног наслеђа. Развојем и давањем додатне вредности, потребно је покренути питање очувања и интеграције народних стамбених зграда у модерне облике становања и руралног туризма¹⁷. Знатне промене у структури и функционисању сеоских насеља допринеле су томе да се многе старе стамбене и пољопривредне зграде недовољно или спорадично користе. Иако, није неубичајено да се такве зграде адаптирају за нове намене, или проширују и дограђују, данас, се далеко чешће граде нове, изузетно велике грађевине, које могу „прогутати“ или „засенити“ старије објекте, док старији објекат временом постаје неугледна руина¹⁸. Оно што је народна пракса када су у питању објекти стамбене намене, посебно у сеоским подручјима Србије и Македоније је тзв. „дивља изградња“, која се огледа у принципима изградње грандиозних објеката, типичних за градска подручја, као и употребе стилова нетипичних за националне просторе (гастарбајтерске виле и хаџијенде). Такође, примена савремених грађевинских стандарда и коришћење савремених материјала, доводи до губитка традиционалне форме народне архитектуре, губитку аутентичности и везе са традицијама и

природним окружењем, тј. води негативним тенденцијама у одрживом развоју руралних подручја¹⁹. Амбијентална вредност традиционалних села се постепено губи, а индивидуалне акције не могу пуно променити ову ситуацију. Савремени процеси сеоског развоја у Србији и Македонији, спроводе се са превише слободе, без дефинисаних просторних планова и стриктних и општепримењивих принципа заштите и очувања амбијенталних и културних вредности. Поред тога лоша инфраструктурна и комунална мрежа, социо-економска ситуација, низак ниво едукације, еколошке и културне свести у руралним срединама, као и специфични психолошки аспект, довели су до велике девастације вредних и репрезентативних објеката народне архитектуре, што знатно успорава процес туризмификације руралних простора. У савременом фокусу руралног развоја виде се шансе у адаптацији старих објеката за туристичке сврхе чиме се за њих проналази одређена функционална алтернатива за стварање додатних прихода. Неискоришћени стамбени и привредни објекти могу се наменити за туристички смештај, адаптирати у објекте јавне намене као што су етно-музеји и поставке, радионице старих заната, места одржавања културних манифестација и слично; односно употребити у туристичке или јавне сврхе у смислу омогућавања ресторатерских, рекреативних, едукативних или забавних активности. Позивање на значај природног и амбијенталног окружења руралних дестинација видљив је готово свуда. Ипак, уочава се конкретан образац развоја руралног туризма са усмереном концентрацијом објеката за смештај и туристичке услуге управо у зони атрактивног природног или традиционалног амбијента („ефекат атрактивног суседства“)²⁰.

Закључак

Присуство аутохтоних типова кућа са сличним карактеристикама у обе земље и генерална заинтересованост влада и локалних заједница за подстицање туристичког развоја у руралним просторима је видљива. Услед дугорочне неповољне социо-економске и политичке ситуације, занемаривања села као места живљења, као и општег негирања културе и традиције, све је мање села која су задржала свој аутентични изглед, те је подизање свести о њиховом значају неопходна и хитна.. Процес туристичког развоја руралних простора треба консолидовати савременим потребама локалног становништва, захтевима за аутентичношћу сеоског простора, те спроводити адекватне подстицаје и подршку о очувању оригиналних објеката народне архитектуре и примени традиционалног језика градње у модерној изградњи. Из тог разлога треба приступити „ревитализацији“ села и сеоских амбијенталних целина по принципима одрживости комбинујући позитивне аспекте прожимања живота на селу, задовољавања потреба локалне заједнице, неговања народне културе и развоја сеоског туризма. Мора се навести и чињеница да развој туризма није увек прави одговор за сва села, већ је једна од алтернатива која може до одређене мере допринети одрживости села. Рурални туризам је одувек био туризам малог обима и утицаја, а реални економски ефекти за сеоска домаћинства су минимални, уз малу посећеност, изразиту сезоналност и кратак боравак, па само она села која се налазе у

непосредној близини туристички афирмисаних простора могу очекивати значајније економске ефекте.

Напомене

- ¹ Cawley, M. & Gillmor, D. Integrated rural tourism: Concepts and Practice. *Annals of Tourism Research*, 2008, vol. 35 (2), 316-337. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.07.011>
- ² Gunn, C. *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*. Taylor and Francis, New York, 1994.
- ³ Bjeljac, Ž., Brankov, J., Jovičić, D., Ćurčić, N., Terzić, A. Evaluation of natural and anthropogenic tourist potentials in underdeveloped regions of transition countries. *TTEM*, 2013, vol. 8 (3), 1238-50.
- ⁴ Cawley, M. & Gillmor, D. Integrated rural tourism: Concepts and Practice. *Annals of Tourism Research*, 2008, vol. 35 (2), p. 317.
- ⁵ Cvijić, J. *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje: osnovi antropogeografije*. Hrvatski štamparski zavod, Zagreb, 1922, str. 191.
- ⁶ Radivojević, A., Roter Blagojević, M. & Rajčić, A. Preservation of vernacular architecture in Serbia – authenticity versus thermal comfort issues. *Proceedings of the International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions*, 2012, 2750-2759.
- ⁷ O'Reilly, B. & Murray, C. Traditional buildings on Irish farms. *Built and Natural Heritage*, 2007, vol. 2, 2-23;
- ⁸ Todorović, M., Bjeljac, Ž. Rural tourism in Serbia as a concept of development in underdeveloped regions. *Acta geographica Slovenica*, 2009, vol.49 (2), 453-473.
- ⁹ Namičev, Vuksanović-Macura & Petrevska, (2018). Vernacular architecture in Macedonia and Serbia: a comparative study. *Proceedings of International conference „The Balkan Peninsula of Jovan Cvijić: Historical background and contemporary trends in human geography”*, 2018, 243-252.
- ¹⁰ Централни регистар непокретне културне баштине Србије, Републички завод за заштиту споменика културе – Београд; http://heritage.gov.rs/latinica/nekpokretna_kulturna_dobra.php
- ¹¹ Национални регистар објеката заштићене културне баштине, стање 31.12.2012, Министарство културе Републике Македоније, <http://kultura.gov.mk/ministerstvo/>
- ¹² Du Cros, H. A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International journal of tourism research*, 2001, vol. 3(2), 165-170.
- ¹³ Xiang, Y., Wall, G. Heritage conservation and local communities: Pressing issues in the developing countries. *Proceedings of the 3rd Sino-Korea International Tourism Conference*, 2005, Weihai, China.
- ¹⁴ Hoang, H., Truong, Q., Nguyen, A. Multicriteria Evaluation of Tourism Potential in the Central Highlands of Vientnam, *Sustainability*, 2018, vol.10, p. 5.
- ¹⁵ Trukhachev, A. Methodology for Evaluating the Rural Tourism Potentials: A Tool to Ensure Sustainable Development of Rural Settlements. *Sustainability*, 2015, vol. 7, 3052-3070.
- ¹⁶ Terzić, A., Jovičić, A., & Nataša, S. Community role in heritage management and sustainable tourism development: Case study of the Danube region in Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 2014, Special Issue, 183–201.
- ¹⁷ Namičev, Vuksanović-Macura & Petrevska, (2018). Vernacular architecture in Macedonia and Serbia: a comparative study. *Proceedings of International conference „The Balkan Peninsula of Jovan Cvijić: Historical background and contemporary trends in human geography”*, 2018, pp. 243-252.
- ¹⁸ O'Reilly, B., Murray, C. Traditional buildings on Irish farms. *Built and Natural Heritage*, 2007, vol. 2, 2-23.
- ¹⁹ Radivojević, A., Roter Blagojević, M. & Rajčić, A. *Preservation of vernacular architecture in Serbia – authenticity versus thermal comfort issues*. Proceedings, International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions, SAHC, 2012, 2750-2759.

---

²⁰ Fleischer & Tchetchik, Does rural tourism benefit from agriculture? *Tourism Management*, 2005, vol. 26, 493-528.